

Halász Imre

A modern pénzüzetek létrejötte előtti hitelezési gyakorlat egy mezőváros – Szombathely - példáján (1850-1860)

Az 1849 előtti hitelezésről

Hitelre mindig szükség volt. A hitelezés gyakorlata a kapitalista kor pénzügyi intézményrendszerének kialakulása után mindenki számára egyértelmű: bankhoz, takarékpénztárhoz, később hitelszövetkezethez fordul az a személy, akinek vállalkozásához, vagy egyéni életviteléhez kölcsönre van szüksége és nem akar vagy nem tud magánkölcsönt felvenni. Ugyancsak szüksége volt számtalan esetben szabad felhasználású pénzre testületeknek és egyéb szervezeteknek is, így a városok is fordultak hitelintézetekhez, vagy pénztárhoz, látni fogjuk: saját pénztáraikhoz is, hosszabb vagy rövidebb futamidejű kölcsönért.

A pénzüzetek elterjedése előtti hitelezési gyakorlat kevésbé ismert. A magyarországi hiteltörténet monográfiusa részletesen ismerteti az 1772. november 15-i királyi leirattal létrehozott hitelpénztár felállítását, mely a rendelet szerint *„kettős czélt tűz ki: egyik az államhitei szükségletének kielégítése, a másik alkalmas módot nyújtani a magyar tőkepénzeseknek tőkék gyümölcsöző elhelyezésére. A hitelpénztár 1773-ban állított fel a m. kir. udvari kamara kebelében, de a következő évben már külön választott a kamarai pénztártól. Egy hitelügyi bizottság felügyelete alatt állt, mely a kamara elnökéből, al-elnökéből, a pénztári igazgatóból és egy fogalmazóból alakult. A hitel főpénztáron kívül országszerte fiókok szolgáltak a betétek elfogadására, melyek állománya 1775. október végén már 7,012.059 frtot tett.”*¹ A magánszemélyek mellett hatóságokat és alapítványokat is feljogosította ez a rendelet, hogy helyezzenek el betéteket, melyekért a hitelpénztár 5, 4, 4½, és 3½ %-os kötvényeket állított ki. A pénz elértéktelenedése miatt 1811-ben a betéti kamatokat 2½, 2¼, 2 és 1,3/4%-ra szállította le a pénztár.

Ezzel a királyi rendelettel a pénzüzetek alaptevékenységének egyikét, a betételhelyezést, tehát a passzív bankügyletet lehetővé tették, ám ez a rendelet a másik alaptevékenységről, az aktív bankügyletről, a pénzkihelyezésről nem rendelkezett. A következő lépés – szűk fél évtized múlva – a kölcsönök engedélyezése volt, amikor Mária

¹ Vargha 1896: 36.

Terézia 1776. december 4-én kelt leiratával engedélyezte, hogy magánszemélyek is kaphassanak kölcsönt „*a mennyiben a pénztár állapotja engedi*”.²

Létezett természetesen a magánkölcsön intézménye, „*Magyarországon a XIX. századig nem volt hitelszervezet, a kölcsönöket magánszemélyek folyósították. A nemesek méltányos feltételekkel adtak egymásnak baráti kölcsönöket.*” A felmondási idő a nemesi baráti kölcsönöknél leggyakrabban negyedévet kötöttek ki.³ Mindez igaz, de arra nem tér ki a szerző, hogy a 19. század első felében a magyar arisztokrácia jelentős része – eltérő mértékben ugyan, de – eladósodott, némelyeknek a csődeljárással is szembe kellett nézni. A magánszemélyek nyújtotta hitelekkel jelen tanulmányban nem foglalkozunk.

További hitelforrás volt a vármegyei nemesi pénztár, ennek tevékenységéről Kiss Zsuzsanna tanulmányában részletesen olvashatunk⁴. A magánszemélyeken kívül „*kedvező feltételekkel adtak pénzt az egyházi személyek saját, illetve alapítványi vagyonukból, valamint a megyei árvapénzekből.*”⁵ Ezt a megállapítást leszűkítettnek érezzük, és Szombathely példáján vitatjuk, mert nem csak a megyei árvapénztár lehetett hitelforrás, hanem a városok árvapénztárai, és az árvapénztárak mellett egyéb városi pénztárak és alapítványok is. Kaposi Zoltán mutatott rá, hogy a „*hagyományos típusú pénzügyi rendszer a társadalom alsóbb felének is kínált kiemelkedési lehetőséget, persze az alsóbb szintű dinamizmust lényegesen nehezebb volt megvalósítani. Az úrbéresek, az uradalmi alkalmazottak, a konvenciósök számára a lokális pénzforrások jelenthettek gazdagodási, befektetési lehetőséget.*”⁶ Elsősorban az árvapénztárak vizsgálata alapján utalt a régóta fennálló, mondhatjuk mindennapos gyakorlatra.⁷ Egyetérthetünk azzal a megállapítással is, hogy az „*árvapénzek kölcsönbe adása azért terjedt el, mert más gyümölcsöző befektetésre nem lehetett őket felhasználni*” továbbá azért, mert más törlesztéses kölcsön gyakorlatilag nem volt.⁸ A városi pénztárak és alapítványok hitelezése valóban csak a lokális pénzforgalmat szolgálta, mértéke az egyes településeken az alapítványok és az éves elszámolásra kötelezett pénztárak számától és azok tőkeerejétől függött. Általában kisebb összegű, szabad felhasználású hitelek folyósítására mindenképpen jó volt, de nagyobb összegek tartós kihelyezésére jellegénél fogva alkalmatlan volt.

² uo.

³ Nagy 2006: 89.

⁴ Kiss 2010: 76-100.

⁵ Nagy 2006: 89.

⁶ Kaposi 2002: 45-48.

⁷ Kaposi 1989a: 56-68., Kaposi 1989b: 347-354., Kaposi 2000: 219-227.

⁸ Nagy 2006: 89.

A pénznem

1850 és 1860 között összesen három pénznem volt használatban, ebből kettő, a pengőforint és a váltóforint a harmadik pénznem, az osztrák értékű forint bevezetéséig, mellyel egyidejűleg az előző kettő értékét vesztette.

Az ezüst alapú pengő forint Mária Terézia pénzügyi reformjai során jött létre, amikor 1753-ban a német államokkal megkötötte a konvenciók pénzláb egyezményt, így az új pénz neve konvenciók forint (vagy ezüst forint, illetve pengő forint, rövidítve CM) lett, melynek váltópénze 60 krajcár volt. Ez az értékálló pénz az osztrák értékű (ÖW), szintén ezüst alapú valuta 1858. november 1-vel történt bevezetéséig érvényben maradt.

A napóleoni háborúk idején fellépő inflációt követő stabilizáció során, a második devalvációt követően 1816-ban megalakult Osztrák Nemzeti Bank, mely értékállóan meghatározta az ezüst és a papírforint egymáshoz viszonyított árfolyamát 1:2,5 arányban. Ez a papírpénz volt a váltóforint, mely a nagyon ritka ezüstforint mellett kielégítette a készpénzforgalommal szemben támasztott igényeket.

A forgalomban lévő pénz arányai a következők voltak: 1 ezüst (pengő) forint (= fél tallér) = 60 krajcár (amennyiben csak krajcár szerepel a forrásban, elégették a p[engő] jelöléstől). 1 ezüst (pengő) forint - 1819-től rögzített árfolyamon - 2,5 papír váltóforinttal volt egyenértékű. Egy váltóforint váltópénze 20 váltógaras, illetve 60 váltókrajcár volt. A váltóforintban való fizetés nagyon jól működött, 1852-től azonban folyamatosan áttértek a pengő forintban való elszámolásra.⁹

Az 1857. szeptember 19-én kiadott pátenssel bevezették a Habsburg Birodalomban a 45 forintos osztrák értékűnek nevezett új ezüstalapú valutát, és ekkor tértek át a decimális rendszerre is, ettől kezdve 1 forint 100 krajcárnak felelt meg. Ez a pénzrendszer fennmaradt az aranyalapú valuta 1892-ben történő bevezetéséig. Az 1857-től a váltóárfolyamok a következők voltak: 1 konvenciók forint 1,05 osztrák értékű forintot ért, 1 váltóforint pedig 42 új krajcárt.

A kamat mértéke

A kamatot először az 1647:144. tc. tette lehetővé, és szabályozta mindenki számára. 6%-ban állapította meg a törvényes kamat mértékét: „...a jövőre szabad legyen az adósoknak

⁹ Vargha 1896: 45-57.

magukat minden százból hattal számítandó törvényes kamatra kötelezni mint a hitelezőknek (ha eziránt kötelező levelük van) azt a bíróság előtt és azon kívül követelni”. Az ennél magasabb kamat kisebb közdeliktumnak (*delictum publicum* = közbűncselekménynek) minősült és büntetendő volt.¹⁰ A jogszabály engedélyezte gyakorlat a 18. századtól nyomon követhető Szombathelyen is.¹¹

A tárgyalt 1850 és 1860 közötti évtizedben is 6% volt a kamatmaximum, a kamatok összege ennél kevesebb is lehetett volna, ám gazdaságossági szempontok miatt ezzel a lehetőséggel ritkán éltek. A szombathelyi városi pénztárak és alapítványok kizárólag abban az esetben kölcsönöztek 5%-os kamatra, ha a kölcsönt felvevő a saját tulajdonosuk, vagy az őket felügyelő szervezet, a „városi község” volt. Az ekkor már létrejött dél-dunántúli pénzügyintézetek közül az 1844-ben alapított Kőszegi Takarékpénztárnál 4%-os betéti kamattal dolgoztak, a 100 pft feletti összegre csak abban az esetben fizettek 5%-ot, ha a tőkét egy évet meghaladóan helyezték el. A kölcsönökre 6%-os kamatot számoltak fel.¹² A jóval nagyobb piackörzetű, az 1845-ben létrehozott Pécsi Takarékpénztár a betétekre 4%-os kamatot fizetett, a kölcsönfolyósításnál pedig 5%-osat számolt fel. Később az 500 pft összegű betétig alkalmazták az 5%-ot, afelett 4½% volt a kamat mértéke. A Szekszárdi Takarékpénztár (1846) hasonlóan a kőszegihez, szintén 5%-os kamattal dolgozott.¹³

A Szombathelyen a 6%-os kamaton kívül még az 5%-os kamat volt gyakorlatban – amit napjaink szóhasználatával - kedvezményes kamatnak minősíthetünk. Az 5%-os kamatot a város által felvett összegek esetében alkalmazták. Gyakran előfordult ugyanis, hogy a városnak is szüksége volt pénzre – ismét napjaink terminus technicusával – működési hitelre, és amennyiben ezt az összeget valamelyik városi pénztártól fel tudták venni, akkor a saját tulajdonukban és felügyeletük alatt lévő pénztártól tették meg, a törvényes gyakorlatnak megfelelően, és határidőre vissza is fizették ezeket az összegeket, vagy ha a törzstőkét még nem törlesztették, akkor határidőre fizették a kamatokat. Tehát ezeket az általában működési hiteleket egyik zsebükből áttették a másikba, majd a bevételekből befolyó összegből határidőre visszatették a kamatokat, végül a kölcsönösszeget, s visszavették a városházán elhelyezett adóslevelet. 1850 és 1860 közötti évtizedben a pénzfelvétel ezen módja számtalan alkalommal működött.

¹⁰ Béli 2000: 55.

¹¹ Feiszt 1986: 133-134., Tilcsik 2009: 46.

¹² A Kőszegi Takarékpénztár 1845: 6-14. old.

¹³ Halász 2017: 77. és 86.

Hitelező szervezetek Szombathelyen

A Vas megyei hitelezés 18-20. századi történetének néhány sajátosságát már korábban tisztázta hat tanulmány,¹⁴ ám ezek – ha részben érintették is - nem tértek ki a városok pénzügyi tevékenységére.

Szombathely püspöki mezőváros pénzügyigazgatása 1848 előtt két nagyobb és több kisebb pénztárt kezelte. A két nagyobb pénztár a városi házi és a városi hadipénztár volt, a kisebbek közül 1810-ig működött a tűzi pénztár, mely ekkor beleolvadt a házipénztárba. 1830-ban hozták létre a hadnagypénztárt és hét évvel később, 1837-ben a lámpapénztárt.¹⁵ Ezt a két kisebb pénztárt később egyesítették és 1849 után már Hadnagy- és lámpapénztárként szerepel.

1850 után - ahogy számos településen, úgy - Szombathelyen is a városi pénztárak aktív pénzkihelyezést folytattak. Nem hívhatjuk ezeket a pénztárakat hitelintézetnek – jóllehet hitelezési tevékenységet folytató jogi személyek voltak -, hiszen elsődleges feladatuk minden esetben a pénztár nevében megjelölt tevékenység finanszírozása volt, ugyanakkor valamennyi pénztár és alapítvány elsődleges feladata a forrásgyűjtés, ezért folyamatosan helyeztek ki különböző nagyságú pénzüsségeket, mindenekelőtt megbízható, tehát „jó” hitelfelvevőknek. Egy mezővárosi költségvetés lehetett deficites, a pénztárak és alapítványok gazdálkodásától viszont elvárták a pozitív szaldót.

Szombathelyen hitelező városi pénztárak és alapítványok 1850-1860 ¹⁶	
Városi pénztárak (6)	Alapítványok (5 majd 10)
Alamizsna	Birham
Árva	Farkas
Hadnagy és lámpapénztár (1859-ben nem szerepel)	Gajári
Kálvária	Simonsits
Polgári kórház	Szukits
Városi	„mise mondás” célú alapítványok

A városok igazgatása és pénzügyigazgatása egyik legfontosabb területe hosszú évtizedek óta az árvaügy, és az ehhez kapcsolódó árvapénztár volt. Az árvaüggyel kapcsolatos joggyakorlatot Degré Alajos foglalta össze monográfiájában, elsősorban a jogszabály változásait elemezve nem tért ki a gazdálkodásra.¹⁷ Tárgyalt korszakunkban a cs. kir.

¹⁴ Dominkovits 2000: 53-72, Kóta 2000: 73-78, Tilcsik 2000:79-92, Bariska 2000: 93-104, Söptei 2000: 105-112, Mayer 2000: 113-122.

¹⁵ Tilcsik 2009: 46

¹⁶ MNL VAML Szombathely Város Számvevőségének iratai 1851-1860.

¹⁷ Degré 1977., Szücsné 2000.

Helytartóság 1851. augusztus 24-i rendeletében szabályozta az az árva- és árvagondnoksági ügyeket. Ennek a jogszabálynak alapján készítette el 1853-ban a nagykanizsai ügyvéd, Szobovits Ferdinánd kézikönyvszerűen is használható kétkötetes művét, amely a mindennapos gyakorlatot is figyelembe vette. A kétkötetes mű az árvaüggyel kapcsolatos valamennyi részletkérdése kitér, külön fejezetben tárgyalva az ügykezelés rendjét.¹⁸ Miután a megyék, a szabad királyi városok, mezővárosok, uradalmak is foglalkoztak az árvaüggyel, mely 18-19. században az árvapénztár jelentette – ahogy az előbbieken már említettük - az egyik legnagyobb volumenű hitelezést, és ez nem korlátozódott a városokra.

A hitelfelvétel menete és a számadás okmányai¹⁹

Az igénylő kérelmével²⁰ a városi pénztári hivataloz fordult, az elsődleges hitelbírálat – a bonitásvizsgálat - itt történt. Ezután a főjegyző, vagy az aljegyző a tanácsülés elé terjesztette a kérelmet. Az elbírálásáról a tanácsülés döntött, ezután helyezték el az adóslevelet a város levéltárában, melyet csak a törzstőke lefizetése után kapott vissza a kérelmező, sokszor évek, de számos olyan esetről tudunk, hogy évtizedek múlva. Ezek az összegek – ismét napjaink szakkifejezésével - szabad felhasználású hitelek voltak, nem kellett indokolni felhasználás célját. Példaként álljon itt egy tanácsi határozat: *„Szalai Istvánnak, - ugy Gergye Andrásnak általuk egyetemleg kiálítandó adós levél mellett Hadnagy-ság-lámpa pénztárból Négyszáz váltóforint hatos kamatra költsön adatni rendeltetett, - ezen Tőke a pénztárból részükre kiadandó, - kiadásba utalványoztatik. - Szombathelyen December 6-án 1849. tanácsülésből. Horváth Imre aljegyző”*. Majd alatta a pénzfelvétel elismerése, tehát egyben a határozat kifizetési pénztárbizonylat is: *„Felvettem 400 ftot Szalai István”*.²¹

Az adóslevél ellenében az ügyfél megkapta a készpénzt, s döntő többségében a 6%-os kamatok²² évente kellett fizetni. A korabeli szabályozás engedte még az 5%-os kamatot is, de ezt kizárólag abban az esetben alkalmazták, ha maga a városi pénztár volt a kölcsön felvevője. A mezőváros tanácsának további lehetősége is volt hitelfelvételre, fordulhatott volna a vármegyei nemesi pénztárhoz vagy a kőszegi takarékpénztárhoz, ezekkel a

¹⁸ Szobovits 1854: 45-138. A második kötet tartalmazza a „Gyakorlati rész”-t.

¹⁹ Halász 2018: 187-189.

²⁰ Napjaink banki gyakorlatában ezt nevezzük hitelkérelemnek, melyet a hitelbírálat követ aminek része az adós banki szempontrendszer szerinti minősítése. A 19. század közepén ez legfeljebb annyit jelentett, hogy megvizsgálták azt, hogy az adósság nem válik-e kétes követeléssé.

MNL VAML V.147. d. bb. A folyamat rekonstruálása a pénztár iratainak alapján történt.

²¹ MNL VAML V.147. d. bb.

²² Somorjai 2014: 43-55, Béli 2000: 108, Nagy 2006: 89-92.

lehetőségekkel azonban csak akkor éltek, ha nagyobb, több ezer pengőforintos összeget kellett felvenni.

A pénztár kezelőjének a gazdálkodásról évente számot kellett adni tanácsnak. Ehhez el kellett készíteni két alapdokumentumot, ennek egyike a „*Számadási test*” volt, mely az éves pénzmozgást rögzítette.²³ Ez valamennyi éves beszámoló legelső dokumentuma. Emellett volt még a „*bevételek és kiadások nyilvántartása*” illetve a „*bötsüs táblába foglalt tőkék és kamatok*” kimutatása, de ez utóbbi nem volt általános.

Az éves jelentést, mint említettük, a város tanácsüléséhez kellett benyújtani, mely előzetes áttekintés után kiadta részletes bírálatra a számvevői hivatalnak. Az ügyintézés folyamatát a városigazgatás adminisztratív vezetője, a főjegyző felügyelte. A kinevezett számvevő – melynek hivatala általában a nevezett személy lemondásával ért véget – a számadást az általános gyakorlat szerint egy hónap alatt számvitelileg és számszakilag részletesen átvizsgálta, majd írásban véleményezte. Ezt visszakapta a számadó, akinek kötelessége volt valamennyi felvetésre írásban válaszolni, amit a „*számadó felelete*” fejlécű dokumentumban tett meg.²⁴

Ezután újból tanácsülés elé került az éves elszámolás, ahol ismételten, most már részletesen, a szakmai állásfoglalások birtokában megvitatták a pénztár éves beszámolóját, ennek végén tanácshatározatban rögzítették, hogy az adott időszak „*számvevői hivatal által megvizsgált 's hiba nélkülinek talált számadása a szükséges kellékekkel ellátva tanácsi bírálat alá vétetett, s minthogy benne hiány nem találtatott helyben hagyatik*”. Majd a határozat végén: „*Ennek következtében számadó úr a jelen számadására nézve /: a' netán található számítási hibák iránti szokott fentartással :/ a' felelet terhe alól felmentetik, s's részére az errőli bizonyítvány kiadatni megengedtetik.*”²⁵ A jegyzőkönyvi kivonat egy példánya harmadik – vagy negyedik – dokumentumként bekerült a csomagba, melyek mellé valamennyi, az adott évben keletkezett számlát és nyugtát is csatolták.

Szombathelyen az itt leírt gyakorlatot követték valamennyi pénztár és alapítvány éves elszámolásánál. A láthatóan jól bevált gyakorlaton később sem változtattak. A számvizsgáló általában azzal zárta jelentését, hogy sürgette a késedelmes fizetőkkel szembeni erélyes fellépést, mondván a város érdeke, hogy minél kevesebb legyen a késedelmes kintlévőség.

²³ MNL VAML V.147. d. bb. Napjaink banküzemében ez a dokumentum a főkönyvi kivonatnak felelne meg. Természetesen nem lehet a 19. századi városi gyakorlatot a modern banki szakkifejezésekkel és dokumentumokkal azonosítani, de adattartalma apján megpróbálunk – ha nem is teljes - párhuzamot vonni. Meghatározásukban Balázsné Lendvai Marietta PhD főiskolai docens, közgazdász volt segítségemre, melyért ezúton mondok köszönetet.

²⁴ Szinte megegyezik a modern gyakorlattal, hiszen a revizori vizsgálat felvetéseire, kifogásaira, megjegyzéseire minden esetben írásban kell választ adni.

²⁵ MNL VAML V.147. d. bb.

Ugyancsak többször alkalmazott formula volt a számadó feleletében, hogy *„Egyébként a hátralévőségeket lehetőleg pontosan be szedtem mint azonomba barátságos uton be nem vehettem, be jelentésemre a Tiszti ügyészi hivatalnak behajtás végett ki adattak, s azok be hajtásáruul én nem felelhetek”*.

Végül a valamennyi dokumentumot tartalmazó csomagot egy borítóba téve – melyen kezdetben az összes dátum, jegyzőkönyvi szám, stb. szerepelt –, általában ráírva az elhelyezéshelyét is, a város levéltárában helyezték el.

Városi pénztárak és pénzkihelyezések

A forrásanyag töredékessége miatt nem áll módunkban az összes városi pénztár működését teljes mértékben feltárni, de a hitelezés volumenét és gyakorlatát mindenképpen be lehet mutatni.

A hitelfelvevők általában megbízható adósnak nevezhető városi kézművesek, iparúzó, közöttük számosan városi polgárok, olyan személyek voltak, akik vagyonnal (házzal, birtokkal, stb.) vagy biztos jövedelemmel rendelkeztek, mely fedezetet nyújtott a felvett kölcsönösszegekre. Mivel megbízható adósok voltak, elég volt a városházán elhelyezett adóslevél, esetleg a váltó, betáblázásokra ezeknél a pénztáraknál 1860 előtt nem került sor. Később a betáblázás gyakorlata általánossá vált, ettől kezdve beszélhetünk fedezettel biztosított hitelről.

Rendkívül gyakori volt az ún. „hitelkonstrukció”, amikor egy adósnak több pénztárnál volt adóslevele, vagy egy pénztárnál több adóslevele. Az adósok ezeket a felvett összegeket hosszú távú hitelnek szánták és ritkán siettek a törzstőkék visszafizetésével, elsősorban a kamatok megfizetésére ügyeltek. Az árvapénztár – melynek 171 ügyfeléről tudunk - 6%-os kamatra helyezett ki pénzt, 1849-ben 16-an folyamodtak kölcsönért, ebből 7 volt a „hitelkonstrukció”, 1850-ben 21 felvétélből 12, 1851-ben 17-ből pedig 11. Egy pénztári kimutatásból tudjuk, hogy 2-6 év volt az az időszak, ameddig a felvett kölcsön tőkéje is visszafizetésre került. A pénztárak között is volt pénzmozgás, például 1851. március 9. és október 15. között az árvapénztárból vett fel a házi pénztár három alkalommal különböző összegeket (320.-, 28.-, illetve 6,24 pft-ot), de a pénztár ügyfelei közé tartozott a Kőszegi Takarékpénztár is, mely 1859-ben 5%-os kamatra kapott összesen két alkalommal (257,25 és 393,75 pft-os) kölcsönt.

A „leggazdagabb árva” Schelle Jusztin 2776,24 pft-os tömegéből 6 személy kölcsönzött, az éves kamatbevétel 94,34 pft volt. Az adósok között volt a város egyik jómódú

lakosa, Kren János, aki 1846-ban vett fel 1000 forintot, 1849-ben gróf Erdődy Sándor 220 forintot, míg 1851-ben négy további személy egyenként 276,24, 200, 500 és 600 forintot, ezzel minden bizonnyal elfogyott a kihelyezhető összeg. A második „leggazdagabb” árva, Taschler Vince 1200,56 forint-os tömegéből 17 szombathelyi lakos igényelt 1849 és 1855 között kölcsönt. Ezekkel a kihelyezéssel az árva tőkéje 71,9 forint kamattal gyarapodott 1856-ban. A skála végén Egyházi István 1,36 forint-os tőkéje állt, 1852-ben egy személy vette fel és évente 4 krajcár kamattal növekedett e csekély összeg.²⁶ E helyütt nincs lehetőség az összes „hitelkonstrukció” ismertetésére, de álljon itt egy példa: Szép István 15 esetben vett fel 1 forint és 336 forint közötti összeget 15 árva tömegéből 1852 júliusa és 1853. októbere között. Volt olyan nap (1853. június 4.), hogy öt kisebb összegű (1,03, 1,50, 5,46, 4,-, 2,14 forint) adóslevéllel jelent meg a városházán. Összesen 607,16 forintot kölcsönzött, ebből öt volt nagyobb összeg, egy pedig a már említett 330 forint, mely jelentős összegnek számított.²⁷

Az alamizsna pénztárból természetesen jóval kevesebb pénzt tudtak kihelyezni. Korszakunkon átnyúlóan összesen 7 ügyfél adósleveléről tudunk, 1842-ben és 1850-ben 2-2, 1848-ban, 1852-ben és 1856-ban 1-1 kihelyezés történt 240 forint, 120 forint és 500 forint összegben. Az 1842-ben felvett 113,16 forintot 1859-ben, 100 forintot pedig 1852-ben fizették vissza.²⁸

A Házi pénztár (1849-ig *domestica cassa*) 137 adósleveléből a legrégebbi 1797-ben kelt. 1850 és 1860 között 45 adóslevéllel vettek fel pénzt, ennek nagy részét az első három évben: 1850 és 1851-ben 14-14, 1852-ben 6 pénzfelvétel történt, míg 1856, 1857 és 1859-ben nem történt pénzfelvétel.²⁹

Polgári gyámolda pénztár legrégebbi adóslevelét 1789. december 7-én állította ki a Körmenyi Sínház, akkor 5%-os kamatra 908,45 forintot vettek fel. Korszakunkban 40 – 400 forint közötti kölcsönöket folyósított. Érdekes, hogy ügyfelei között volt Esterházy Pál herceg is, aki összesen 3600 forintot kölcsönzött 5%-os kamatra (1839-1862 közötti időszakban 1750, az 1838-1862 közötti periódusban 1050.-, míg 1846-1862 között 800.- forintot vett fel, 1862-ben valamennyi felvett tőkeösszeget visszafizette.)³⁰

²⁶ MNL VAML Szombathely város Árvapénztár iratai Választmányi számadások. 1856.

²⁷ uo.

²⁸ MNL VAML Szombathely város Számvevőségének iratai. Régi alapítványi számadások 1859.

²⁹ MNL VAML Szombathely Város Házipénztárának iratai. Házipénztári számadások. 1850-1859.

³⁰ MNL VAML Szombathely Város Számvevőségének iratai. Régi alapítványi számadások. Gyámolda számadások. 1850-1859.

A Kálvária pénztárból 1822 óta lehetett kölcsönözni, a szabadságharc végéig 30 adóslevelet fogadtak be. 1850 és 1860 között tíz pénzfelvétel történt. 1-3 hónapos időtartamra vették fel ezeket a kisebb összegeket, s határidőre visszafizették valamennyit.³¹

A szabadságharc és az osztrák értékű forint bevezetése közötti időszakban a Hadnagy- és lámpapénztár ügyfeleinek száma 34 és 46 között mozgott, közülük évente 8-10 fő volt hátralékos, az adósok mintegy 25-33%-a. Ezt a kamattartozást általában egy, ritkább esetben két év alatt sikerült felszámolni, végrehajtásról, lefoglalásról nincs tudomásunk.³² Az adóslevelek 1827 és 1851 között kelteződtek, a tanácsi határozatot követő kifizetéssel egy időben valamennyit elhelyezték a város levéltárában.³³

A Hadnagy- és lámpapénztár tőkéjének összege és az éves kamat alakulása 1852-1857.						
Pénzügyi év	adósok száma	tőke összege	éves kamat	kamat előző évi hátralékkal összesen	befizetett kamat	kamathátralék
1852/53	36	7691,20	461,2 8/	728,35 2/	532,26 4/	196,6 8/
1853/54	36	7651,20	459,2 8/	655,9 6/	469,57 4/	185,12 2/
1854/55	35	7651,20	459,2 8/	644,15	530,33 2/	133,41 8/
1855/56	33	7583,20	454,58	567,0	306,6 2/	260,53 8/
1856/57	31	7503,20	410,10	671,3 8/	551,59	119,4 3/

Összehasonlításként: Szombathely városa 1854/1855-ös pénzügyi évben 34707,12 8/ pfrt bevételt realizált, a kiadások 32078,28 3/20 pfrt-ot tettek ki.

Az 1855. november 1 és 1856. november 1. közötti „üzleti évben” már kizárólag pengőforintban adták meg az adatokat. A pénztár ügyfelei között is döntő többségében iparúzó, közöttük számos polgárjoggal rendelkező személy található. Mivel a felvett összeg célját illetően semmiféle adat nem került rögzítésre, így az összegeket szabad felhasználású kölcsönnek kell tekintenünk.

A pénztár lámpapénztár részéből nem került pénz kihelyezésre. A közvilágítással kapcsolatos összegeket tartották nyilván, és amennyiben valaki elmaradt a fizetéssel, azt az összeget kölcsönként tartották nyilván.³⁴

³¹ MNL VAML Szombathely Város Számvevőségének iratai. Régi alapítványi számadások. Kálvária számadások. 1850-1856.

³² MNL VAML V.147. d. bb

³³ Ezek közül egyik sem maradt fenn.

³⁴ MNL VAML Szombathely Város Házipénztárának iratai. Vegyes városi számadások. Hadnagy és lámpaszámadások 1848-1856. Erről részletesen: Halász 2018.

A Hadnagy és lámpa pénztár tőke és kamatok kimutatása 1855.11.01- 1856.11.01. ³⁵			
Adósok neve	adóslevél kelte	tőkeösszeg	kamat 1856.
		pft	
Hegedüs Sándor, nemes, megyei főmérnök	1829.05.14.	331,12	19.51
Roszt János asztalos	1830.04. 30	60,-	3.36
HAMPL Mátyás háztulajdonos	1842.05.02.	80.-	4.48
Reicher Károly csizmadia	1832.05. 23.	80.-	4.48
Heiden (Hayden) János mészáros	1835.05.09.	320.-	19.12
N(y)itray Anna	1835.04.05.	200.-	12.-
Farkas János erdős és Babos János	1840.04.11.	140.-	8.24
Schaffer Antalné	1840.10.21.	48.-	2,52 8/10
Pletnics György szűrszabó	1841.05.21.	160.-	9.36
Müller Ferenc cserepes	1842.02.05.	80.-	4.48
Prukner Sándorné	1845.09.06.	160.-	9.36
Nyerges Tamás	1852.08.11.	80.-	4.48
Skényi János kéményseprő	1844.02.24.	600.-	36.-
Molnár János	1844.05.10.	100.-	6.-
Kontz János varga	1844.05.15.	28.-	nincs adat
Németh Seper József gazda	ebben az évben nem szerepel	40.-	nincs adat
König Ignác asztalos	1847.05.17.	120.-	7.12
özv. Stefanits Mihályné	1847.05.17.	40.-	2.24
Kovács Alajos szíjgyártó	1847.09.22.	60.-	3.36
Gróf József	1845.11.15.	40.-	nincs adat
Kovács Alajos szíjgyártó	1846.05.04.	40.-	2.24
Kiss József asztalos	1846.08.02.	800.-	48.-
Lőrincz János csizmadia	1846.12.07.	240.-	14.24
Vörös János cenzualista	1847.05.06	80.-	4.48
Szabó István csizmadia	1848.01.19.	200.-	12.-
Czigler Antal szabó	1849.05.12.	120.-	7.12
Szalay István cenzualista	1849.12.06.	160.-	9.36
Farkas János szűcs	1850.07.13	80.-	4.48
Németh Mihály kovács	1850.05.08.	52.-	3,7 2/
Reiter Mihály szűcs	1850.08.02.	1000.-	60.-
Hollán Adolf orvos	1850.07.15.	1200.-	72.-
Heller József harangöntő	1851.01.21.	200.-	12.-
Városi pénztár		512,8	30.43
Hosehoff Mihály cenzualista	1851.06.07.	80.-	30.43
Koncz Mihályné	1851.05.24.	160.-	9.36
34 adós (Kovács Alajos kétszer kölcsönzött)	1829-1851	7691,92	476,19

A neoabszolútizmus kora végén készült egy kimutatás, hogy 1859-ben hány adósa volt a városi pénztáraknak és a város felügyelete alatt lévő alapítványoknak. Ez a kimutatás 157 adóst sorol fel, miután ennek a kimutatásnak is az egyik oldala hiányzik, az összesítés

³⁵ : MNL VAML Szombathely Város Házipénztárának iratai. Vegyes városi számadások. Hadnagy és lámpaszámadások 1856., és Tilsik: adatbázis

pontatlan lenne. Inkább a 25 legtöbb adóst és a nyomon követhető, korábban már említett „hitelkonstrukciójukat” érdemes áttekinteni:

A legnagyobb összeget felvett adósok 1859. ³⁶		
Hitelfelvevő neve	hitelt nyújtó pénztár	hitel összege (OÉ pft)
Alexy Tobiás gyógyszerész	Árva	4935.-
Balázs Mihály	Árva	409,08
Batthyány Lajos gróf	Városi	420.-
Binder János özvegye	összesen Polgári kórház Kálvária Árva	1197.- 105.- 84.- 1008.-
Czupy János	Alapítvány (Gajári)	630.-
Erdődy Sándor gróf	Polgári kórház	1260.-
Esterházy Pál herceg	Polgári kórház	3780.-
Farkas Ferenc megyei titkár	összesen Polgári kórház Városi	246.12 189.- 42.-
Soproni Közigazgatási Kerület Földtehermentesítési Alap	összesen Városi Alapítvány (Farkas)	4144,50 1144.50 3000.-
Kőszegi Takarékpénztár	összesen Árva	438,37 44,62 + 393,75
Heiden János	összesen Polgári kórház Városi	1932.- 336.- + 1260.- 336.-
Hatz Magdolna	Árva	3862,91,½
Horváth János	Árva	2822,10,½ 210.- + 2612,10,½
Kápli Antal	Árva	840.- 420.- + 420.
Kiskos János	összesen Polgári kórház Árva	1596.- 168.- 840.- + 588.-
Kiss János	összesen Polgári kórház Városi	1723,69,½ 747,60 840.- + 136,09,½
Krenn János	összesen Polgári kórház Kálvária Árva Alapítvány (Gajári)	2625.- 210.- + 132,30 420.- + 210.- 1050.- 105.-

³⁶ MNL VAML Szombathely város kezelése alatt lévő mindennemű obligatiók jegyzőkönyve 1825-1859.

	Alapítvány (Gajári)	497.70
Kutasy Ferenc	összesen Árva	2000.- 1200.- + 800.-
Lábos Imre	összesen Árva Alapítvány (Szukits)	1155.- 630.- 525.-
Mittermayer Alajos	összesen Polgári kórház	1050.- 420.- + 630.-
Moser Ferenc	összesen Árva	3095,10 ½ 168.- + 1575.- + 1351, 15
Nedvig Antal	Árva	1470.-
Nyerges Tamás	összesen Városi Alapítvány (Birham) Alapítvány (Gajári) Alapítvány (Simonsits)	385,49 1/2 84.- 131,79 ½ 37,80 131,90
Városi pénztár az összeírás csonka, emiatt nem teljes	összesen Árva	130,10 28,30 + 101,80

Az alapítványok pénzkihelyezéseiről

Az 1854. december 16-án kelt összeírás szerint tíz alapítvány működött Szombathelyen, ebből hat egyházi, vallási motívummal jött létre, de a város tanácsának felügyeletével működött, mellettük két szegényeket támogató, karitatív célú, míg a többi oktatást támogató alapítvány volt.³⁷ Az 1859. évi kimutatás szerint ezen alapítványok fele helyezték ki különböző, összegeket 6%-os kamatra. A tíz alapítvány közül négy ún. misemondás-alapítvány volt, ahol a törzstőke kamatai szentmise tartását szolgálták, egy pedig a város szegényeinek évenkénti segélyezésére jött létre. Ezek tételes kihelyezéseiről elvértve vannak adataink.

Az 1687-ben létrejött Birham-alapítvány esetében 1849/50-ben 25, egy évvel később 27, 1856/57-ben 22 volt a kölcsönigénylők száma. A legteljesebb kimutatás az 1859/1860-as pénzügyi évről maradt fenn, ebben az évben 2190, 58 ½ pft volt a tőke összege és nem volt elmaradás a fizetésben. 1860-ban a 16 ügyfél között találjuk Szombathely városát is. A város költségvetési hiánya fedezésére 1857. november 1-én vett fel 1365 pft-ot, ekkor a város

³⁷ Halász 2012: 175-186.

tőketörlesztése 68,25, míg kamattörlesztése 20 pft volt. A további kölcsön-ügyletek közül a legrégebb kötelezvény 1772. augusztus 16-án kelt. Az alapítványtól felvett összegek esetében sem történtek betáblázások.³⁸

1859-ben a Birham-alapítványnak 16-an mintegy 900 pft-tal tartoztak, a Gajári alapítvány kintlévősége 772,80 pft volt (ezt hárman kölcsönözték), a Simontsits alapítványtól szintén három fő kölcsönzött összesen 772,80 pft-ot, míg a Szukits alapítvány 1049,45 pft-os kintlévőségén 4 kölcsönfelvevő osztozott. A város a Farkas alapítványra terhelte rá a 4144.50 pft-os földtehermentesítési költségek közül 3000 pft-ot, a maradékot természetesen a házipénztárból fizették.³⁹

A Kálvária alapítvány 1747-től, az Ispotály alapítvány pedig 1772-től végezte közhasznú tevékenységét.⁴⁰ Ezek az alapítványok, ahogy a későbbiekben alapítottak is, elsősorban kihelyezéssel, de számos esetben adományokkal, végrendeleti hagyományozással is gyarapították tőkéjüket, melyeket aztán ismét kihelyeztek. További bevételeik voltak a polgárdíjakból, befizetett pénzbüntetésekéből származó források.

Hasonlóan nagy múltú⁴¹ alapítvány volt a Polgári gyámolda-alapítvány, mely szinte valamennyi nagyobb településen megtalálható volt, hiszen az „*elaggott szegény polgárok*” számára létrehozott alapítvány maga is gazdálkodott, meghatározó, de nem egyedüli bevételi forrása a tőkekihelyezés volt, az alapítvány alaptőkéje 1854-ben már elérte a 15383 pft-ot.

A fentiekhez hasonlóan gyarapította Dents Mária a szegények segítésére 1853-ban 120 pengő forintos alaptőkével létrehozott, szegényeket segítő, Gajári Antal 1816-ban 500 váltó forintos alaptőkével létrehozott alapítványa, melynek alaptőkéje 1854-re 636 pengő forintra emelkedett, továbbá négy „mise mondás” céljával létrejött alapítvány.

„Mise-mondás” céljával létrejött alapítványok			
Alapítvány létrehozója	alapítás éve	alaptőke pft	kamat mértéke %
Gajári Antal	1816	80	6
Draskovits [sic!]	nem ismert	240	6
Ács József	nem ismert	138,53 6/10	6
Hetyei András	1809	120	6

³⁸ Halász 2012: 180-184.

³⁹ MNL VAML Szombathely város kezelése alatt lévő mindennemű obligatiók jegyzőkönyve. 1859.

⁴⁰ Tilcsik 2009: 46

⁴¹ Halász 2012: 180. Alapítási időpontja vitatott.

Itt jegyezzük meg, hogy a tárgyalt korszakin kívül, a 18. században, 1722-ben létre jött a Piaci kápolnai alapítvány, mely 1817. április 27-ig működött, ugyanis a kápolna ekkor leégett, így a kápolnát gondozó alapítvány is megszűnt.⁴²

Az összeírásból egy oldal hiányzik, így az itt felsorolt összegeket nem tekinthetjük teljesnek.

Kitekintés

Jóllehet a kutatás elsősorban a neoabszolutizmus korára terjed ki, mindenképpen érdekes lehet, hogy milyen továbbélése van a jóval korábban felvett hiteleknek. A legfontosabb különbség, hogy a telekkönyvezés bevezetésével és az időközben kibocsátott rendeletek következtében erre az időszakra már valamennyi adósság betáblázásra került. A 27 áthúzódó adósság adóslevelének kiállítás dátumát tekintve: 1834 – 1849 között és 1850 – 1860 között 10-10 adós levél kelt, míg 1860 – 1866 között 7, tehát valamennyi adósságot ebben az esetben is hosszú lejáratú hitelnek tekinthetünk. A kamatok fizetésével ebben az esetben is legfeljebb egy éves elmaradásban voltak, melyeket az 1867. évi fizetési kötelezettség alkalmával kiegyenlítették. A tárgyévben két tőkevisszafizetés történt, a többi ügylet 1867 után a korábbi gyakorlatnak megfelelően érvényben maradt.

A házi pénztárból kihelyezett tőke meghaladta a 17 ezer forintot, és ezer forint körül alakult az éves kamatfizetési kötelezettség. Összehasonlításképpen: a házi pénztár 1867. évi számadásában 34311, 29.½ forint bevétel szerepelt, ebből 31.078.11. forint volt a tényleges befizetés és 3233.18.½ maradt a kintlévőség. Az éves kiadás 30335.43, a pénzmaradvány pedig 742,68 forint, tehát a tartozások ellenére is aktívummal zárt a házipénztár és számadása.

Szombathely házi pénztárának kimutatása a kihelyezett tőkékről és azok kamatairól. 1867 ⁴³					
Adós neve	kötvény kelte	betáblázás helye ideje	kihelyezett tőke összege	hátralék 1866-ból	1867. évi befizetési kötelezettség
					osztrák értékű forint
Haller József	1851.01.20.	1851.03.19.	210		12.60
Hajden János	1835.05.09.	1852.11.08.	336		20.16
özv. Horváth Györgyné	1864.01.26.	1864.04.12.	221.36	42.06	éves: 13.28 összes: 55.34
Kovács Alajos	1845.09.27.	1845.03.11.	63		3.78

⁴² Tilcsik 2009: 46.

⁴³ MNL VAML Szombathely város Házi pénztárának iratai 1867.

Kovács Ferencné	1847.05.06.	1847.05.05.	210		12.60
Matits Imre	1862.05.21.	1863.05.04-	250		15
Müller Ferenc	1840.04.11.	1840.04.03.	84		5.04
Németh Sándor	1850.05.05.	1850.05.22.	54.60	3.29	éves: 3.29 összes: 6.58
Nyerges Tamás	1852.08.11.	1852.08.12.	84	15.96	5.04 21.-
id. Paukovits János	1856.09.22.	1856.10.11.	90.72 visszafi- zette: 1867. 02.12.	5.44	éves: 1.36 összes: 6.81
Ploner József	1856.11.04.	1856.11.11.	1260 visszafi- zette: 1868. 01.30.	25.50	éves: 75.60 összes:101.10
Pürger Ferenc	1863.05.19.	1863.06.22.	168	10.08	éves: 10.08 összes: 20.16
Reicher Károly	1834.08.23.	1834.09.15.	84	2.52	éves: 5.04 összes: 7.56
Reiter Mihály	1850.08.02.	1850.08.07.	430	12.90	éves: 25.38 összes: 38.70
Schoffer Antalné	1840.10.21.	1840.11.03.	50.40	3.3	éves: 3.03 összes: 6.06
Skényi János családja	1844.02.24.	1844.03.11	630		37.80
Stukker József	1850.08.26	1850.08.26	126	7.56	éves: 7.56 összes: 15.12
Szabó István	1848.06.19.	1848.00006. 19	210		12.60
Turkovics János	1839.11.09.	1849.10.01.	525	21.50	éves: 31.50 összes: 53.00
Virág Mihály	1846.04.28	1846.05.04	420	1	26.20
Cs. kir.Adóhivatal.	1856.12.10.	5%	4105,50		225.66
Cs. kir. Adóhivatal	1858.01.01.	5%	3570		196.71
Cs. kir. Adóhivatal	1857.09.01.	5%	2824.50		159.50
Hanzséros József	1866.09.22.		500		
özv. Mózer Mihályné	1866.10.10.		300		
Haán Ferenc	1866.09.25.		300 visszafi- zette: 1867		
ifj. Pónya József		6%	20		1.10
Összesen	27 tétel		17127,08	150.84,½	éves: 909,33,½ összes: 1060,18

Összegzés

A pénzügyi hálózat kialakulása előtt a városi pénztárak és alapítványok hitelintézetként is működtek, megbízható adósaiknak folyamatosan nyújtottak hiteleket, akik elsősorban hosszú időtartamú kölcsönöknek tekintették a felvett hiteleket és elsősorban az éves kamatok határidőre történő befizetését tartották szem előtt. Ezek a kölcsönök nem törlesztéses kölcsönök voltak, ezért inkább pénzkihelyezésnek, vagy kölcsönkihelyezésnek nevezhetjük. A kamatokat rendszeresen kellett, a tőkét pedig részletekben is vissza lehetett fizetni, ebben az esetben a kamatfizetési kötelezettség csak a fennmaradt összegre vonatkozott. Ha a kölcsönfelvevőnek a kamatfizetéssel valamilyen fizetési nehézsége támadt, általában egy, nagyon ritkán két éves elmaradás után felszámolták a hátralékukat.

A pénztárak és alapítványok pénzkihelyezései élénk, lokális hitelélettről tanúskodnak, évente több tízezer forint kintlévőséget kezelt a város, melynek tanácsa minden évben elszámoltatta a pénztár gondnokát. A pénztárak és alapítványok eredményesen gazdálkodtak, deficitessé válásukról eddig az ideig nincs tudomásunk.

Mindezek figyelembe vételével a modern hitelintézetek megjelenése előtt ez a gyakorlat élénk hiteléletet eredményezett, mely teljes mértékben kielégítette a mezővárosban jelentkező hitel igényeket, sőt ezeken túlmenően akár pénzügyi intézménynek (Kőszegi takarékpénztár), akár magánszemélyeknek egyedi esetben nagyobb összegű hitelek nyújtására is alkalmas volt. Nem lehet teljes mértékben párhuzamot vonni, de ez a hitelezési gyakorlat nagyban lefedte a későbbi takarékszövetkezetek hitelezési gyakorlatát, ugyanis ezeknél a pénzügyi szervezeteknél az alaptőke nem részvényekből állt, hanem kizárólag üzleti betétekből képződött, amik lehetek részjegyek vagy törzsbetétek. Az itt kihelyezett tőkék törzsbetétek foghatók fel, azzal a megkötöttséggel, hogy ezeket a városi pénztár hozta létre évtizedes működése során. Jogszabályi és intézményi, valamint tőkekihelyezési korlátai miatt sem banki, sem takarékpénztári feladatokat már nem tudott – tegyük hozzá: nem is akart – felvállalni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bariska 2000: Bariska István: Pénzügyintézetek és társadalmi környezetük a XIX. századi Kőszegen. In: Tilcsik György (szerk.): Előadások Vas megye történetéről. III. (Vas megyei levéltári füzetek 9.) Szombathely, 2000. 93–104.

Béli 2000: Béli Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Bp-Pécs, 2000. 55.

- Dominkovits 2000: Dominkovits Péter: A nemesség hitelviszonyai a XVIII. századi Vas megyében. In: Tilcsik György (szerk.): Előadások Vas megye történetéről. III. (Vas megyei levéltári füzetek 9.) Szombathely, 2000. 53–72.
- Feiszt 1986: Feiszt György: Szombathely mezőváros pénzügyigazgatása a XVII-XVIII. században. In: Kiss Mária (szerk.): Vas Megye Múltjából 3. Levéltári évkönyv. Szombathely, 1986. 133-134.
- Halász 2012: Halász Imre: Szombathelyi alapítványok a Bach-korszakban. In: Bariska István – Mayer László (szerk.): Határon innen, határon túl. Tanulmányok Tilcsik György 60. születésnapjára. Szombathely, 2012. 175-186.
- Halász 2017: Halász Imre: Adatok a dél-dunántúli közintézmények és egyletek neoabszolutizmus kori történetéhez. In: Polgár Tamás – Récei Balázs (szerk.): A forradalom vonzásában. Tanulmányok Szántó László tiszteletére. Kaposvár, 2017.
- Halász 2018: „...hatos kamatra”. Adatok Szombathely püspöki mezőváros hitelezési tevékenységéhez a neoabszolutizmus éveiben. In: Hitel – bank – piac. Magyar Gazdaságtörténeti évkönyv. 2017-2018. Budapest, 2018. 185-200.
- Kaposi 1989a: Kaposi Zoltán: Az árva-ügy egy dunántúli nagybirtokon a 19. század közepén. Baranya. Történelmi és Honismereti Folyóirat (2. évf.) 1989. 1-2. szám.
- Kaposi 1989b: Kaposi Zoltán: Az árvapénztári iratok forrástörténeti jelentősége. In: Erdmann Gyula (szerk.): Kutatás – módszertan. Rendi társadalom – polgári társadalom 2. Gyula, 1989. 347-354.
- Kaposi 2000: Kaposi Zoltán: Uradalmi gazdaság és társadalom a 18-19. században. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2000. 219-227.
- Kaposi 2002: Kaposi Zoltán: Magyarország gazdaságtörténete 1700-2000. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2002. 45-48.
- Kiss 2010: Kiss Zsuzsanna: A Zala megyei nemesi pénztár. Egy hitelintézet születése. Aetas (25. évf.) 2010. 2. szám. 76-100.
- Kóta 2000: Kóta Peter: Áru- és pénzhitel Körmenden a reformkorban. In: Tilcsik György (szerk.): Előadások Vas megye történetéről. III. (Vas megyei levéltári füzetek 9.) Szombathely, 2000. 7–18.
- Mayer 2000: Mayer László: Egy szombathelyi kereskedő – Stadler Károly – pénzbefektetései a századforduló tájékán. In: Tilcsik György (szerk.): Előadások Vas megye történetéről. III. (Vas megyei levéltári füzetek 9.) Szombathely, 2000. 113–122.
- Nagy 2006: Nagy Éva: A fogyasztási célú hitelezés kialakulása. Jura (12. évf.) 2006. 1. szám. 85-98.

- Söptei 2000: Söptei Imre: A Kőszegi Takarékpénztár kegyes és közhasznú adományai 1848 és 1896 között. In: Tilcsik György (szerk.): Előadások Vas megye történetéről. III. (Vas megyei levéltári füzetek 9.) Szombathely, 2000. 105–112.
- Somorjai 2014: Somorjai Szabolcs: Hiteltörténet a be- és kitáblázási jegyzőkönyvek alapján a 18. század második és a 19. század első felében. A megyei hitelezés Csongrád, Fejér és Pest-Pilis-Solt vármegye példáján keresztül. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
<http://doktori.btk.elte.hu/hist/somorjaiszabolcs/diss.pdf> – utolsó letöltés: 2018.10.01.).
- Szobovits 1854: Szobovits Ferdinánd: Az árva ügyek s azok gyakorlati vezetésének módja a magas kormány rendeletek, s legujabb törvényekre alapítva közhasznatul. I. Nagykanizsa.1854.
- Szücsné 2000: Szücs Lászlóné Siska Katalin 2000: Az árvaszék története és jogi szabályozása Szabolcs megyében 1850–1880 között. Doktori disszertáció. Miskolci Egyetem, Miskolc
http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5597_section_1173.pdf – utolsó letöltés: 2018.10.01.).
- Tilcsik 2009: Tilcsik György: Szombathely kereskedelme és kereskedelmi jelentősége a 19. század első felében. Archivum Comitatus Castriferrei, 3. Szombathely, 2009. 46.
- Vargha 1896: Vargha Gyula: A magyar hitelügy és hitelintézetek története. Budapest, 1896.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (MNL VAML)

V.145. c. Szombathely Város Adóhivatalának iratai. Főkönyvek.

V.147. Szombathely Város házipénztárának iratai.

Házipénztári számadások. 1851-1859.

V.147. d. bb. Vegyes városi számadások. Hadnagy- és lámpaszámadások.

V.147. d. cc. Vegyes városi számadások. Apróbb városi számadások.

V.147. e. Szombathely Város pénztári hivatala iratai.

V.149. a. Szombathely Város Számvevőségének iratai. Régi alapítványi számadások (Kálvária, Ispotály, Gyámolda és kisebb vegyes alapok számadásai).

V.147. Szombathely város Árvapénztár iratai Választmányi számadások.

V.145. Szombathely város Számvevőségének iratai. Régi alapítványi számadások. 1850-1860.

V. 146. Szombathely város kezelése alatt lévő mindennemű obligatiók jegyzőkönyve. 1859

A Kőszegi Takarékpénztár Alap- és rendszabályai. Második megjavított kiadás. Kőszeg, 1845.

Tilcsik hivatalszervezet: Szombathely püspöki mezővaros 1799 es 1848 közötti hivatalszervezetének adatbázisa. Dr. Tilcsik György tulajdonában.

Tilcsik György polgárjog: A Szombathelyen 1799 es 1848 között polgárjogot szerzett személyek adatbázisa. Dr. Tilcsik György tulajdonában.

Ezúton mondok köszönetet Tilcsik Györgynek, hogy adatbázisait rendelkezésemre bocsátotta.